

نقد و بررسی روایات کعب الاحبار در تفسیر مجمع البیان و روض الجنان

نویسنده:

رباب مُطیری

انتشارات رویش بهاری

(rooyeshebahari)

سرشناسه	: مطیری، رباب، ۱۳۶۹-
عنوان و نام پدیدآور	: نقد و بررسی روایات کعب‌الاحبار در تفسیر مجمع‌البیان و روض‌الجنان / نویسنده رباب مطیری
مشخصات نشر	: کرج: رویش بهاری، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۵ ص، ۵/۱۴×۵/۲۱ س.م.
شابک	: ۹۷۸ - ۶۲۲ - ۴۸۷۱ - ۰۷ - ۷
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: کعب‌الاحبار، کعبین مائع، ۳۲-ق.
موضوع	: طبرسی، فضل بن حسن، ۴۴۶۸ - ۵۴۸ق. . مجمع البیان فی تفسیر القرآن - نقد و تفسیر.
موضوع	: ابوالفتح رازی، حسین بن علی، قرن ۶ق. روض‌الجنان و روح‌الجنان - نقد و تفسیر
موضوع	: اسرائیلیات -- Israiliyyat
موضوع	: ۳۲-ق.، کعبین مائع کعب‌الاحبار.
اطلاعات رکورد	: فیبا
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۹۷۴۹۲۰۳

نقد و بررسی روایات کعب‌الاحبار در تفسیر مجمع‌البیان و روض‌الجنان

عنوان: نقد و بررسی روایات کعب‌الاحبار در تفسیر مجمع‌البیان و روض‌الجنان

نویسنده: رباب مطیری

طراح جلد: گروه طراحی پلکان

ناشر: رویش بهاری

مدیر تولید: امیر حیدری

شابک: ۹۷۸ - ۶۲۲ - ۴۸۷۱ - ۰۷ - ۷

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شناسه: ۱۴۷۰

نوبت چاپ: اول تابستان ۱۴۰۳ ۱۷۵۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

تهران، خیابان انقلاب، پلاک ۱۲۷۸، واحد ۹ - تلفن: ۳۶۶۳۱۳۸۷ - همراه: ۰۹۳۹۸۱۰۵۹۹۳

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۷

فصل نخست: کلیات

روایت در لغت.....	۱۳
روایت در اصطلاح علم حدیث شناسی.....	۱۴
تفسیر در لغت.....	۱۶
تفسیر در اصطلاح.....	۲۰
تعریف اصطلاحی تفسیر به عنوان یک علم.....	۲۰
تعریف اصطلاحی تفسیر در بیان معنا و مقصود.....	۲۰
اسرائیلیات در لغت.....	۲۳
تعریف اصطلاحی اسرائیلیات نزد مفسران و محدثان.....	۲۴
تاریخچه.....	۲۶
اقسام روایت.....	۲۸
تقسیم احادیث براساس سند داشتن.....	۲۸
حدیث مُسَنَد و اقسام آن.....	۲۹
حدیث مُرْسَل و اقسام آن.....	۳۰
تقسیم احادیث براساس شمار راویان.....	۳۱
تقسیم احادیث براساس اعتبار سند.....	۳۲

۳۴	تقسیم براساس عمل به روایت
۳۷	اقسام تفسیر
۳۸	اقسام تفسیر براساس شکل
۳۸	الف: تفسیر ترتیبی
۳۸	ب: تفسیر موضوعی
۳۸	اقسام تفسیر براساس منابع
۳۸	الف: تفسیر قرآن به قرآن
۳۹	ب: تفسیر عقلی
۳۹	ج: تفسیر روایی یا نقلی (مأثور)
۳۹	اقسام تفسیر براساس معیار
۴۰	ب: تفسیر فقهی
۴۰	ج: تفسیر جامع
۴۰	د: تفسیر ادبی
۴۱	هـ: تفسیر تربیتی
۴۱	و: تفسیر کلامی
۴۱	ز: تفسیر فلسفی
۴۲	ح: تفسیر عرفانی
۴۲	ط: تفسیر علمی - تجربی
۴۲	ی: تفسیر رمزی
۴۲	ک: تفسیر تاریخی
۴۳	ل: تفسیر عصری
۴۳	م: تفسیر تطبیقی
۴۳	ن: تفسیر اجتماعی
۴۴	س: تفسیر به رأی
۴۵	اقسام اسرائیلیات
۴۶	نمونه‌های موافق با شریعت اسلام
۴۷	نمونه‌های مخالف شریعت

مسکوت عنه ۴۸

فصل دوم: معرفی شخصیت کعب الاحبار

- ولادت، نسب، وفات کعب الاحبار ۵۱
- چگونگی اسلام آوردن کعب الاحبار ۵۳
- کعب الاحبار در دوران خلفاء ۵۸
- کعب الاحبار در زمان خلیفه دوم ۵۸
- کعب الاحبار در زمان عثمان ۶۲
- کعب الاحبار در زمان معاویه ۶۵
- معرفی تفسیر مجمع البیان فی تفسیر القرآن ۶۶
- معرفی تفسیر روض الجنان و روح الجنان ۷۰
- جمع بندی و نتیجه گیری فصل دوم ۷۴

فصل سوم: روایات کعب الاحبار

- جایگاه روایات کعب الاحبار در تفسیر مجمع البیان ۸۰
- بیان آمار وجود روایات کعب الاحبار در تفسیر مجمع البیان ۸۰
- گونه شناسی مرویات کعب الاحبار در تفسیر مجمع البیان ۸۰
- تبیین واژه های قرآنی ۸۱
- شرح و توضیح آیه ۸۲
- تطبیق آیات قرآن با تورات ۸۲
- بیان اوصاف و نقل جزئیات قصص قرآنی ۸۳
- جایگاه روایات کعب الاحبار در تفسیر روض الجنان ۸۷
- بیان آمار وجود روایات کعب الاحبار در تفسیر روض الجنان ۸۷
- گونه شناسی مرویات کعب الاحبار در تفسیر روض الجنان ۸۸
- تبیین واژه های قرآنی ۸۸
- شرح و توضیح آیه ۹۴
- تبیین آیات قرآن در قالب بیان مصادیق ۱۰۱
- بیان اوصاف و نقل جزئیات قصص قرآنی ۱۰۵

۱۰۵	الف: بیان اوصاف.....
۱۰۶	وصف آسمان و زمین.....
۱۰۷	وصف انبیاء.....
۱۰۹	وصف امت محمد ﷺ.....
۱۱۳	توصیفاتی از محتوای دیگر کتب.....
۱۱۴	نقل جزئیات قصص قرآنی.....
۱۳۱	تطبیق آیات قرآن با تورات.....
۱۳۳	بیان خواص آیه.....

فصل چهارم: بیان تفاوتها و شباهتها

۱۳۷	بیان تفاوتهای جایگاه روایات کعب الاحبار در تفسیر مجمع البیان و روض الجنان.....
۱۳۷	تفاوت نخست (بیان آمار و گونه شناسی روایات).....
۱۳۸	تفاوت دوم (موضع گیری علامه طبرسی و ابوالفتوح رازی نسبت به روایات کعب الاحبار).....
۱۳۸	نقل بدون داوری.....
۱۳۸	عدم توجه مفسر به روایت کعب الاحبار و نقل آن در کنار سایر اقوال.....
۱۶۰	اظهار بی اطلاعی مفسر (ابوالفتوح رازی) نسبت به دسته ای از روایات کعب الاحبار.....
۱۶۳	پذیرش روایات کعب الاحبار.....
۱۶۳	عدم تعارض با روایات دیگر و عدم مردود شدن آن.....
۱۶۴	موضع گیری علامه طبرسی نسبت به روایات کعب الاحبار.....
۱۶۷	موضع گیری ابوالفتوح رازی نسبت به روایات کعب الاحبار.....
۱۷۲	پذیرش روایات کعب الاحبار با نقل یا تفسیر مشابه.....
۱۷۶	رد روایات کعب الاحبار.....
۱۷۶	رد روایات کعب الاحبار با استناد به احادیث معصومین ﷺ.....
۱۷۹	روایت کعب الاحبار خارج از دایره انتفاع با دلایلی.....
۱۷۹	روایت کعب الاحبار خارج از دایره انتفاع به دلیل نقل یا پذیرش تفسیری متفاوت.....
۱۸۶	روایت کعب الاحبار خارج از دایره انتفاع به دلیل تناقض با نص قرآن.....
۱۸۶	بیان شباهتها جایگاه روایات کعب الاحبار در تفسیر مجمع البیان و روض الجنان.....
۱۸۶	شباهت نخست (تألیف تفسیر مجمع البیان و روض الجنان در قرن ششم).....

شبهات دوم (عدم ذکر منبع روایت کعب الاحبار).....	۱۸۷
شبهات سوم (موضع گیری علامه طبرسی و ابوالفتح رازی نسبت به روایات کعب الاحبار).....	۱۸۷
پذیرش روایات کعب الاحبار به دلیل عدم تعارض با روایات دیگر.....	۱۸۷
خارج شدن از دایره انتفاع به دلیل نقل یا پذیرش تفسیری متفاوت.....	۱۹۱
جمع بندی و نتیجه گیری فصل چهارم.....	۱۹۵
فهرست منابع.....	۱۹۷

مقدمه

کعب بن ماته حمیری مشهور به کعب الاحبار از بزرگترین دانشمندان یهودی در یمن به شمار می‌آید. ایشان بعد از اسلام آوردن و ارتباط با اصحاب و مسلمانان از کتاب‌های اسرائیلی و امت‌های پیشین به نقل حدیث پرداخت. کعب الاحبار در دوره‌ی خلیفه دوم با توجه به دستور ایشان مبنی بر عدم نقل احادیث پیامبر اکرم ﷺ به قصه پردازی و داستان سرایی با توجه به کتاب‌های یهودی به تبیین و تفسیر آیات قرآن پرداخت و از صاحبان و مشاوران برجسته در زمان خلیفه دوم محسوب گردید. هرچند که فعالیت‌های ایشان در زمان معاویه به دلیل تمایل داشتن به دانشمندان اهل کتاب، گسترش پیدا کرد و از طرفی در آن زمان کینه‌توزی نسبت به اهل بیت ﷺ و لعن آنها رواج خاصی داشت و یکی از مهمترین مسائلی که می‌توان به آن اشاره کرد شیوه‌ی آنها جهت نقل این گونه روایات خرافی و جعل، دوری و انحراف اذهان مسلمانان از مبانی و تفسیر اهل بیت ﷺ بوده است. بنابراین کعب الاحبار از افراد مهم با تفکر یهودی و اولین مروج اسرائیلیات توانست با وارد ساختن این گونه روایات در منابع دینی نقش بسزایی داشته باشد به طوری که برخی از مفسران شیعه (از قرن نخست تا قریب به قرن دهم) در تفاسیر خود به نقل این گونه روایات پرداخته‌اند؛ از جمله این تفاسیر شیعه که می‌توان نام برد تفسیر مجمع البیان فی تفسیر القرآن اثر فضل بن حسن طبرسی معروف به شیخ طبرسی و روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن اثر حسین بن علی ابوالفتح رازی از علمای بزرگ و مفسران شیعه که در قرن ششم به نگارش درآمده است، اشاره کرد. تفسیر روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن از نظر آمار و میزان برخورداری روایات کعب الاحبار نسبت به تفسیر مجمع البیان فی تفسیر القرآن بیشتر است و در آن ۷۲ مورد یافت می‌شود. البته این مسئله را یادآور کنیم که این دو مفسر در پارهای از موارد در ذیل نقل این گونه روایات به نقد و بررسی پرداخته‌اند و خالی از برخورد و موضع‌گیری نسبت به این روایات نیست.

نکته دیگر که حائز اهمیت است شناخت روایات اسرائیلی از جانب مروجان اسرائیلیات و نظرات و روش آنها جهت تبیین و تفسیر آیات قرآن براساس عقاید خرافی آنها، نزد مفسران و قرآن پژوهان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و باعث می‌شود تا کاستی‌ها و

نیازهای علم تفسیر در حیطه وجود اسرائیلیات در تفاسیر هم برای مفسران و هم برای نسل حاضر روشن شود. به همین دلیل اهمیت موضوع مورد نظر مشخص می‌شود.

با نگارش این کتاب شخصیت افراد مروج اسرائیلیات همچون کعب‌الاحبار و گونه‌های مختلف روایات آنها و همچنین شیوه برخورد مفسران از جمله مفسران شیعه همانند شیخ طبرسی و ابوالفتوح رازی شناخته خواهد شد. از سویی دیگر محققان را راهنمایی می‌کند که در چه زمینه‌هایی از مباحث اسرائیلیات در تفاسیر مختلف به تحقیق و پژوهش بپردازند. و از طرفی دیگر نقد و بررسی پذیرش و عدم پذیرش روایات اسرائیلی در تفاسیر شیعه همچون تفسیر مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن و روح‌الجنان و روح‌الجنان فی تفسیر القرآن جهت شناخت بهتر و دسترسی آسانتر برای قرآن پژوهان و محققان در خصوص موضوع مورد پژوهش از ضرورت پرداختن به این موضوع به شمار می‌آید.

در این نگارش اهداف خاصی مدنظر است از جمله:

۱. بررسی شخصیت کعب‌الاحبار جهت شناخت و آگاهی نسبت به او.
۲. بیان جایگاه تفسیر مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن و روح‌الجنان و روح‌الجنان فی تفسیر القرآن در میان تفاسیر.
۳. تبیین و تشریح روایات کعب‌الاحبار در تفسیر مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن.
۴. تبیین و تشریح روایات کعب‌الاحبار در تفسیر روح‌الجنان و روح‌الجنان فی تفسیر القرآن.
۵. بیان تفاوتها و شبهات‌های وجود روایات کعب‌الاحبار در تفسیر مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن و روح‌الجنان و روح‌الجنان فی تفسیر القرآن.
۶. گسترش و بسط دانش در خصوص مورد پژوهش و پاسخ دادن به سؤالات مطرح شده در این موضوع.
۷. بیان نقد و بررسی‌های پذیرش و عدم پذیرش روایات اسرائیلی در تفاسیر شیعه همچون مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن و روح‌الجنان و روح‌الجنان فی تفسیر القرآن، جهت شناخت بهتر و دسترسی آسانتر برای قرآن پژوهان و محققان.

بنابراین نوشتار حاضر درصدد است روشن نماید که چه میزان روایات کعب الاحبار در تفسیر مجمع البیان فی تفسیر القرآن و روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن وجود دارد و با توجه به آنها گونه‌ها و روش‌های مختلف کعب الاحبار در زمینه نقل روایات را شناسی کنیم و همچنین به شیوه برخورد و موضع گیری شیخ طبرسی و ابوالفتوح رازی نسبت به این روایات بپردازیم.